

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
2 курсу групи SoO1-M23z
спеціальності 016 Спеціальна
освіта
КОРЖАНІЮК Олена Олексіївна

Керівник:
Чопік О.В., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	6
1.1. Особливості мовленнєвого розвитку молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	6
1.2. Роль ігрових технологій у збагаченні словникового запасу молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.....	15
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СЛОВНИКА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
2.1. Дослідження рівня розвитку словника у молодших школярів із інтелектуальними порушеннями.....	21
2.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості словника у молодших школярів з порушеннями інтелекту.....	28
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	37
3.1. Організація корекційної роботи з розвитку словника у молодших школярів з порушеннями інтелекту	37
3.2. Система дидактичних ігор спрямованих на збагачення словникового запасу молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	41
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Мовлення відіграє важливу роль у всебічному розвитку дитини, слугуючи засобом не лише для спілкування, але й для пізнання світу, становлення особистості та її інтеграції в суспільство. Для дітей із інтелектуальними порушеннями мовленнєвий розвиток є особливо важливим, адже він напряду впливає на їхню здатність до навчання, взаємодії з однолітками та успішну соціалізацію. Одним із критичних аспектів мовленнєвого розвитку є формування та збагачення словникового запасу, який є основою для побудови зв'язного мовлення, вираження власних думок та емоцій.

Проблема збагачення словникового запасу дітей із порушеннями інтелектуального розвитку залишається актуальною в сучасній педагогічній та корекційній практиці. Зокрема, для цієї категорії дітей характерна бідність лексики, труднощі у запам'ятовуванні та використанні нових слів, що зумовлено обмеженнями у когнітивних можливостях. Як наслідок, це створює бар'єри в комунікації, засвоєнні навчального матеріалу та формуванні соціальних навичок.

Ефективним засобом подолання цих труднощів є використання дидактичних ігор, які поєднують навчальну та розважальну діяльність, створюючи оптимальні умови для засвоєння нових знань і навичок. Гра є природною діяльністю для дитини, що дозволяє врахувати її вікові та психолого-педагогічні особливості. Дидактичні ігри сприяють активізації пізнавальної діяльності, формуванню мотивації до навчання, розширенню словникового запасу через практичне застосування нових слів у ігрових ситуаціях.

Науковці підкреслюють значущість ігрової діяльності для дітей з інтелектуальними порушеннями: Є. Данільченко, Ю. Соловей, Н. Тарасенко, Ю. Селюкова, Н. Любич, Ю. Картава досліджували корекційний вплив дидактичних ігор на розвиток зв'язного мовлення у учнів цієї категорії. А. Голобродська створила збірник дидактичних ігор і вправ для розвитку мовлення дітей, а Т. Докучина розглядала значення індивідуального підходу в організації дидактичних ігор для дітей з особливими освітніми потребами [6; 25; 31]. Науковці зазначають, що дидактичні ігри не лише збагачують словниковий

запас, а й позитивно впливають на розвиток мовленнєвих функцій, уваги, пам'яті та уяви. Вони забезпечують емоційно забарвлену навчальну атмосферу, що знижує тривожність у дітей та полегшує засвоєння матеріалу.

Актуальність даної теми обумовлена необхідністю пошуку ефективних засобів розвитку мовлення у дітей із порушеннями інтелекту, зокрема збагачення їхнього словникового запасу. Дидактичні ігри створюють можливість для дітей практикувати нові слова у різних контекстах, підвищують їхню впевненість у комунікації, сприяють кращій соціалізації та інтеграції в навчальне середовище. Це і зумовили вибір теми дослідження **«Дидактичні ігри як засіб збагачення словника у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями»**.

Метою дослідження є аналіз ролі дидактичних ігор у розвитку словника молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та визначення ефективних підходів до їх використання в корекційній роботі

Об'єкт дослідження: процес збагачення словникового запасу у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження: умови ефективного використання дидактичних ігор для розвитку словника.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури щодо проблеми розвитку словника у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами дидактичних ігор.
2. Вивчити рівень сформованості словника у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.
3. Визначити методичні підходи до розвитку словника дітей з порушеннями інтелекту засобами дидактичних ігор.
4. Розробити систему дидактичних ігор для збагачення словника молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Методи дослідження включають теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, констатувальний експеримент, методи кількісного та якісного аналізу результатів.

Експериментальна база дослідження: Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр Хмельницької обласної ради.

Теоретична значущість: розширення наукові знань про специфіку мовленнєвого розвитку дітей із інтелектуальними порушеннями та процесів збагачення словникового запасу, систематизовано типологію дидактичних ігор як педагогічного інструмента, що відповідає потребам дітей із порушеннями інтелекту; доповнено теорію спеціальної педагогіки новими підходами до інтеграції ігор у освітній процес, орієнтуючись на формування мовленнєвої активності та розширення словникового запасу у дітей із особливими освітніми потребами; закладено основу для подальших досліджень, пов'язаних із впливом дидактичних ігор на мовленнєвий, когнітивний та соціальний розвиток дітей із порушеннями інтелекту.

Практичне значення розроблена система дидактичних ігор для формуванню словникового запасу у дітей із інтелектуальними порушеннями; розширення методичного інструментарію вчителів, вихователів і логопедів шляхом пропозиції конкретних ігор, адаптованих до індивідуальних особливостей дітей, їхніх когнітивних можливостей і рівня мовленнєвого розвитку.

Апробація результатів дослідження. Апробація роботи відбулася на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» 8 листопада 2024 року. Результати дослідження відображено в 1 публікації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми показав, що мовленнєвий розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями має суттєві особливості, які потребують спеціальної уваги та корекційної роботи. Лексичний розвиток в онтогенезі характеризується поступовим накопиченням словникового запасу, активним засвоєнням зв'язного мовлення та комунікативних умінь. У дітей із порушеннями інтелектуального розвитку цей процес уповільнений і нерівномірний, що обумовлено специфічними особливостями їхньої пізнавальної діяльності, зокрема недостатнім розвитком пам'яті, уваги, уяви та мислення.

Лексичні труднощі проявляються в обмеженості активного словника, складності формування абстрактних понять, відсутності або слабкому розумінні багатозначних слів, синонімів, антонімів. Це негативно впливає на навчальну діяльність і процес соціалізації дітей, адже мова є важливим засобом пізнання та комунікації.

Лексичний запас таких дітей обмежений, що ускладнює формування зв'язного мовлення та комунікативних навичок. У результаті дизонтогенезу мовлення характеризується уповільненим засвоєнням нових слів, недостатньою активністю словника, проблемами у використанні антонімів, синонімів, абстрактних понять і багатозначних слів.

Лексичні труднощі, зокрема недостатність активного словника, негативно впливають не лише на навчальну діяльність, але й на соціальну адаптацію дітей. На основі теоретичного аналізу зроблено висновок, що для збагачення словникового запасу дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно залучати ігрові методи. Гра як провідна діяльність цього віку створює умови для інтеграції навчання, корекції та соціалізації, забезпечуючи мотивацію та емоційний комфорт.

Визначається, що особливе значення в корекції мовленнєвих порушень мають ігрові технології. Гра забезпечує природне та ненав'язливе засвоєння нових знань і навичок. Теоретичні джерела підкреслюють ефективність

дидактичних ігор, що поєднуються з використанням наочності та інформаційно-комп'ютерних технологій.

Для вивчення стану словника учнів із легким ступенем інтелектуальних порушень було проведено дослідження, метою було вивчення стану лексичної сторони мовлення цих дітей та особливостей їхнього словникового запасу. Зокрема, воно передбачало оцінювання рівня активного та пасивного словника, здатності використовувати слова у різних контекстах, уміння добирати синоніми, антоніми, розпізнавати та використовувати різні частини мови (іменники, прикметники, дієслова); розуміння та використання узагальнюючих понять.

Результати дослідження засвідчили, що дітей з порушеннями інтелекту переважає пасивний словник, який значно ширший за активний. Найбільші труднощі викликають завдання, пов'язані з добором синонімів, антонімів і споріднених слів. У мовленні діти здебільшого використовують обмежений набір слів, які позначають побутові предмети та прості дії, також спостерігається недостатнє розуміння значення багатьох слів і неможливість вживати їх у зв'язному мовленні. Ці труднощі свідчать про необхідність систематичної корекційної роботи, спрямованої на розширення активного словника та розвиток мовленнєвих навичок. Виявлені проблеми стали основою для організації формувального етапу дослідження.

Визначено, що в сучасному освітньому просторі такі ігри є дієвим інструментом, що поєднує корекційно-розвивальний вплив і навчальну мотивацію, що особливо важливо для дітей цієї категорії. Нами було розроблено методика використання дидактичних ігор для збагачення словника у дітей з інтелектуальними порушеннями. Її основою став системно-діяльнісний підхід, що включав фронтальні та індивідуальні форми роботи, інтеграцію зусиль фахівців (логопедів, психологів, учителів), а також співпрацю з батьками. Корекційна робота передбачала використання системи дидактичних ігор для спрямованих на збагачення словникового запасу у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Система дидактичних ігор розроблена з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності дітей із порушеннями інтелекту. Ігри згруповані за визначеними напрямками, які охоплюють ключові аспекти збагачення словникового запасу: ознайомлення з новими словами, розвиток вміння класифікувати, формування описової лексики, розвиток зв'язного мовлення та асоціативного мислення. Такий підхід забезпечує комплексний розвиток мовленнєвих і когнітивних навичок у дітей, зокрема сприяє збагаченню словникового запасу, вчать правильному використанню слова в різних контекстах, покращує зв'язність та структурованість мовлення; стимулює розвиток пам'яті, уваги, мислення та уяви, що є основою для подальшого навчання, а групові ігри сприяють налагодженню комунікації між дітьми, навчають їх співпраці, що є важливим для соціалізації.

Вважаємо, що запропонована система дидактичних ігор є дієвим засобом для збагачення словникового запасу дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Вона не лише розвиває мовленнєві навички, а й сприяє всебічному особистісному розвитку, що є важливим для їхньої успішної соціалізації та подальшого навчання.

Перспективними напрямками подальших досліджень є апробація розробленої системи дидактичних ігор у практиці роботи з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку. Зокрема, доцільним є впровадження цієї системи в освітній процес як у спеціальних школах, так і в інклюзивному навчальному середовищі. Це дозволить дослідити її ефективність у різних умовах навчання та адаптувати методики до потреб конкретних груп учнів. Крім того, перспективним є розроблення нових видів ігор, які враховують індивідуальні особливості дітей із різними формами інтелектуальних порушень, а також створення інтерактивних ігор із використанням сучасних технологій. Такий підхід сприятиме підвищенню зацікавленості дітей, активізації їхньої мовленнєвої діяльності та інтеграції в соціальне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова Н. О. Формування мовленнєвої діяльності дітей з інтелектуальною недостатністю: методичні рекомендації. Київ: Освіта України, 2019. 180 с.
2. Бадер В.І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 1998. №4. С. 31-36.
3. Бех І. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання. *Магістр*. 2005. Вип. 1. С. 95-98
4. Беленька Г. В. Розвиток мовлення у дітей з порушенням інтелекту: теорія та практика. Львів: Літопис, 2018. 240 с.
5. Блеч Г. О. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Київ : Пед. думка, 2012. 180 с.
6. Бобер А. В. Дидактичні ігри як засіб розвитку описової лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/10>
7. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. – 400 с.
8. Боряк О. В. Розвиток мовлення молодших школярів з інтелектуальними порушеннями: теорія і практика. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. 147 с.
9. Боряк О.В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку: теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. 458 с.
10. Боряк О.В. Методика логопедичного обстеження розумово відсталих дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія // за заг. ред.: Т. М. Дегтяренко, Ю. А. Картавої. Суми : ВВП «Мрія», 2015. С. 133-152.
11. Бугера Ю.Ю. Формування лексики молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в процесі навчання. Наукові записки. Серія: Спеціальна педагогіка. 2021. № 3. С. 45–52.

12. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярам. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2012. № 1. С. 14 – 17.
13. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Либідь, 1989.
14. Волкова Н. П. Психолого-педагогічні аспекти навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2017. № 8. С. 36–43.
15. Гавка С.Д., Гончарюк Г.І. Ігри та цікаві вправи з української мови для учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2014.
16. Гаврилов О. В., Ляшенко О. М., Миронова С. П., Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Гаврилова. Кам'янець- Подільський : Друк-Сервіс, 2011. 312 с.
17. Гільбух Ю.З., Пенькова О.І. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 1979. №12.
18. Глущенко І. І. Методика формування лексичних узагальнень різної складності у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 14 (225). С. 11-23.
19. Давидова О. Вплив психофізичних відхилень на стан мовленнєвого розвитку дитини. *Дефектологія*. 2007. №11. С. 49-51.
20. Давидович Л. Р. Розвиток зв'язного мовлення – запорука успішного навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип. 17. С. 5-10.
21. Державний стандарт початкової освіти: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
22. Дидактичний матеріал для обстеження дитячого мовлення: посібник для логопеда / за ред. Т.В. Пічугіна. Львів : 1997. 71 с.
23. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / за ред. Бондаря В. І., Луцьке К. В. Київ : Ін-т дефектології АПН України, 2000. Вип.1. 186 с.

24. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. Рівне, 2001. 231 с
25. Докучина Т.О. Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2017. № 9 (2). С. 56–64.
26. Дяченко Л. С. Особливості розвитку лексики у молодших школярів з інтелектуальною недостатністю. *Спеціальна педагогіка*. 2019. № 5(30). С. 89–95.
27. Зайцева Л. М. Логопедична робота з розвитку словникового запасу дітей з інтелектуальними порушеннями. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 200 с.
28. Іваненко М. О., Кравченко Т. П. Особливості лексичної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями. *Наукові записки*. Серія: Психологія і педагогіка. 2018. Т. 4. С. 144–151.
29. Касаткіна О. П. Корекційне навчання молодших школярів з порушеннями інтелекту в умовах інклюзії. *Корекційна педагогіка: актуальні проблеми та шляхи вирішення*. Київ: Педагогічна думка, 2017. С. 99–105.
30. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
31. Косенко Ю.М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 184–191.
32. Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. №11. С. 27 – 35.
33. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку: навчально-методичний посібник / авт.: Чеботарьова О. В., Трикоз С. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко та ін. Київ, ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 88 с.
34. Лазаренко О. В. Формування узагальнюючих понять у дітей з

розладами когнітивного розвитку. *Проблеми спеціальної педагогіки*. 2021. Т. 3. С. 53–60.

35. Левченко С. М. Логопедична робота з формування узагальнюючих понять у дітей з інтелектуальними порушеннями. Харків: Харківський національний педагогічний університет, 2016. 210 с.

36. Лукач М.О. Лексико-семантична класифікація дієслів української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 46. С.106–108.

37. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал. Київ: Літера ЛТД, 2002. 104 с.

38. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови. Логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників : навч. Посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 285 с.

39. Матвєєва М. П., Миронова С. П.. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2005. 164 с.

40. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський, 2015. 267 с.

41. Миронова С., Чопік О. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2007. 656 с.

42. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020.176 с.

43. Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi/dlya-ditej-z->

[porushennyami-intelektualnogo-rozvitku](#)

44. Ніколаєнко І. В. Методика розвитку узагальнюючої лексики у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. *Наукові дослідження в спеціальній педагогіці*. 2019. № 1(15). С. 76–82.

45. Обухівська А. Г. Розвиток мовлення в розумово відсталих дітей у спеціальному дошкільному закладі: Науково-методичні матеріали на допомогу вчителю-дефектологу / за ред. В.М. Ремажевської. Львів: ЛОНМІО, 1997. С. 31-37.

46. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 44-48

47. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

48. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник /авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.

49. Прикладна корекційна психопедагогіка: олігофренопедагогіка: Навчальний посібник. / За ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2017. С. 370-372.

50. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. Хрестоматія : навчальний посібник / За ред. С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. 220 с.

51. Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. 2017, №43. С. 466-470.

52. Синьов В. М. Матвєєва М.П., О. П. Хохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини. Київ : Знання, 2008. 359 с.

53. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку

дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 2- 11.

54. Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції : навч.-метод. посіб. Київ : ІСДО, 1995. 204 с.

55. Спеціальна психологія. Тексти : навчальний посібник / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. Ч. I. 158 с.

56. Спеціальна психологія. Тексти: навчальний посібник / За ред. М.П.Матвєєвої, С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2001. Ч. II. 140 с.

57. Стадненко Н.М. Діагностика відхилень у розумовому розвитку дітей та умови її успішного здійснення: наук.-метод. матеріали на допомогу вчителю-дефектологу / за ред.. В.М. Ремажевської. Львів: ЛОНМІО, 1997. С.24 – 30

58. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П. , Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 200 с.

59. Трикоз С. В., Блеч Г. О.. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

60. Хохліна О.П., Кущенко І.В., Гребенюк М.О. Згальна психологія: Хрестоматія. Київ, 2013. 736 с.

61. Чеботарьова О. В. Гладченко І. В. Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 128 с.

62. Чеботарьова О. В. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Діти з особливими потребами в освітньому просторі. Київ: Симоненко І. В., 2019. С. 197–201.

63. Чепелюк Н.І. Збагачення словникового запасу учнів початкових

класів дієслівними формами : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2001. 30 с.